

اعجاز قرآن با ایجاز حذف

مطالعه موردی جزء ۲۹

نگارش: دکتر حمید قلندریان

ویرایش: عصمت خیابانی

انتشارات مینوفر
Minufar Publications

مشهد مقدس - ۱۳۹۴

سرشناسه	: قلندریان، حمید، ۱۳۵۰ -
عنوان قراردادی	: قرآن، جزء ۲۹، فارسی - عربی
عنوان و نام پدیدآور	: اعجاز قرآن با ایجاز حذف: مطالعه موردی جزء ۲۹ / نگارش حمید قلندریان؛ ویرایش عصمت خیابانی.
مشخصات نشر	: مشهد: مینوفر، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۰ ص.
فروست	: معارف اسلامی: ۲۰۵.
شابک	: ۱۴۰۰۰ ریال: 978-600-95795-5-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۲۵.
موضوع	: قرآن - مسائل لغوی
موضوع	: قرآن - مسائل ادبی - معانی و بیان
موضوع	: قرآن، برگزیده‌ها - ترجمه‌ها
موضوع	: قرآن - اعجاز
شناسه افزوده	: خیابانی، عصمت، ۱۳۲۹ -، ویراستار
رده بندی کنگره	: الف/۸ق/۲/۶BP۸۲ ۱۳۹۴
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۵۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۹۹۲۱۵۲

انتشارات مینوفر
Minufar Publications

اعجاز قرآن با ایجاز حذف

مطالعه موردی جزء ۲۹

نگارش: دکتر حمید قلندریان

ویرایش: عصمت خیابانی

ناشر: مینوفر

نویت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۴

قطع: وزیری - شمارگان: ۱۵۰۰ جلد - قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

شابک: ۶-۵-۹۵۷۹۵-۶۰۰-۹۷۸

انتشارات مینوفر: مشهد، ۰۹۳۵۲۱۶۲۷۵۵ و ۰۵۱-۳۸۳۲۳۵۵۳

سایت: www.minufar.ir *** ایمیل: minufar@yahoo.com

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
----	-------------

فصل اول: ایجاز

۱۵	 ۱-۱- تعریف ایجاز
۱۶	 ۲-۱- اهمیت ایجاز
۱۶	 ۳-۱- اسلوب ایجاز در زبان عربی
۱۷	 ۴-۱- انواع ایجاز
۱۷	 ۵-۱- راز حذف
۱۸	 ۶-۱- شرایط حذف
۱۸	 ۷-۱- موارد حذف بر اساس محذوف
۱۹	 ۸-۱- انگیزه‌های ایجاز حذف
۲۰	 ۹-۱- ویژگی‌های حذف قرآنی

فصل دوم: حذف مفعول به

۲۲	 ۱-۲- نقش مفعول در کلام
۲۲	 ۲-۲- انواع حذف مفعول
۲۳	 ۳-۲- اغراض بلاغی حذف مفعول
۲۶	 ۴-۲- آیا بحث بلاغی به همین جا پایان می‌یابد؟
۲۸	 ۵-۲- حذف مفعول در جزء ۲۹

فصل سوم: حذف حال

۳-۱- انواع حال محذوف ۷۷

۳-۲- حذف حال در جزء ۲۹ ۷۸

فصل چهارم: حذف فاعل

۴-۲- فعل مجهول ۸۴

۴-۳- دلایل حذف فاعل ۸۵

۴-۴- حذف فاعل در جزء ۲۹ ۸۶

فصل پنجم: حذف مبتدا و خبر

۵-۱- مبتدا اصل است یا فاعل ؟ ۹۵

۵-۲- حذف مبتدا از نظر ادبی ۹۵

۵-۳- راه پی بردن به ابتدای محذوف ۹۶

۵-۴- قرینه حذف مبتدا ۹۷

۵-۵- حذف مبتدا از نظر بلاغی ۹۷

۵-۶- خبر رکن اصلی کلام ۹۹

۵-۷- حذف خبر ۹۹

۵-۸- راز بلاغی حذف خبر ۱۰۰

۵-۹- حذف مبتدا و خبر در جزء ۲۹ ۱۰۱

فصل ششم: حذف جواب شرط و ادات شرط

۶-۱- حذف ادات شرط و فعل شرط ۱۰۹

۶-۲- حذف جواب شرط ۱۰۹

۶-۳- حذف جواب شرط و فعل شرط و ادات شرط در جزء ۲۹ ۱۰۹

فصل هفتم: حذف توابع موصوف و صفت

۷-۱- حذف صفت ۱۱۸

۱۱۸ ۲-۷- حذف موصوف

۱۱۹ ۳-۷- حذف موصوف و صفت در جزء ۲۹

فصل هشتم : حذف حروف جر

۱۲۴ ۱-۸- تعریف حرف

۱۲۴ ۲-۸- حذف حرف

۱۲۴ ۳-۸- حذف حرف در قرآن

۱۲۵ ۴-۸- حذف حروف جر در جزء ۲۹

فصل نهم : حذف مضاف یا مضاف الیه

۱۲۸ ۱-۹- حذف مضاف

۱۲۸ ۲-۹- انواع حذف مضاف

۱۲۹ ۳-۹- شرایط حذف مضاف

۱۲۹ ۴-۹- حذف مضاف از نظر ادبی

۱۲۹ ۵-۹- حذف مضاف الیه

۱۲۹ ۶-۹- شرط حذف مضاف الیه

۱۳۰ ۷-۹- حذف مضاف یا مضاف الیه در جزء ۲۹

فصل دهم: حذف فعلا

۱۳۶ ۱-۱۰- فعل از نظر ذکر و حذف

۱۳۶ ۲-۱۰- حذف فعل در قرآن

۱۳۶ ۳-۱۰- راز حذف فعل

۱۳۹ ۴-۱۰- حذف فعل در جزء ۲۹

۱۴۵ فهرست منابع

مقدمه

قرآن نور هدایت و نجات بخش آدمی و معجزه‌ی جاویدان پیامبر و منشور مبارزه‌ی رسول خدا با تمامی دلاهای پلید و استکبار و پلیدی بوده و تنها کتابی است که در میان سایر کتب آسمانی بی‌گناهی از هرگونه دستبرد و تحریف، مصون مانده و خواهد ماند؛ زیرا خداوند می‌فرماید: «إِنَّا نَحْنُ نُزِّلُ الذِّكْرَ وَ إِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ» (حجر: ۹). این کتاب مقدس از همان آغاز امر، توجه پیروان خود را جلب کرده و اهتمام آنان را در راه حفظ و صیانت و فهم و درک آن برانگیخته، صیانت از کلام را در میان آنها منحصراً به زمان صدر اسلام نیست، بلکه در تمام دوره‌های اسلامی و قرون متمادی از آن راست شده است. گرچه قرآن کریم، از تحریف لفظی مصون مانده، اما به نظر نگارنده توسط برخی از معتقدین به آن، دچار تحریف معنوی شده و بدیهی است مسلمانانی که حق قرآن را تنها با خواندن عبارات آن کافی دانسته، به این کلام الهی توجه خاص مبذول نداشته و قرآن را دچار تحریف معنوی کرده‌اند.

مقدمه‌ی عمل به دستورات قرآن، تلاوت آن است. چه‌بسا تلاوت کننده‌ی قرآن، به دلیل عدم اجرای دستورات آن در زندگی‌اش، مورد لعن قرآن بوده، هم چنانکه پیامبر اسلام می‌فرمایند: «چه‌بسا تلاوت کننده قرآن که مورد لعنت قرآن قرار می‌گیرد.»

دامنه‌ی تحقیقات قرآنی به دلیل جذابیت قرآن کریم به دانشمندان غربی نیز رسیده، آنان با پشتکار خود به این مهم، اهتمام ورزیده‌اند، مثلاً در اوایل قرن بیستم میلادی، انجمن علمی مونیخ در کشور آلمان، مصمم گردید تا آنجایی که توانایی دارد، منابع ویژه قرآن و علوم قرآنی اعم از تفسیر و غیره را فراهم آورد. (حجتی، ۱۳۶۵/۱۲) بنابراین، لازم است ما مسلمانان نسبت به نشر مفاهیم و علوم گسترده و فانی ناپذیرش وظیفه‌شناس بوده و اجازه ندهیم در این میدان کسانی که آن‌ها را کافر می‌دانیم بر ما سبقت بگیرند.

اگر به تاریخ مبارزات مسلمانان نظری بیفکنیم، ملاحظه می‌شود دشمنان تنها راه پیروزی خود را در مقابل مسلمانان جدا کردن قرآن از آنان می‌دانند و قرآن از نظر آنان عامل اصلی اتحاد مسلمین می‌باشد.

«گلدستون» یکی از شخصیت‌های بنام انگلیس از اتحاد مسلمانان به قدری خشمگین می‌شود که روزی قرآن را روی میز می‌کوبد و آن را بمب معرفی می‌کند. وی از هم‌نظران خویش می‌خواهد، وقت خود را در راه جنگ با مسلمانان هدر ندهند؛ بلکه از فکر خود برای جداسازی قرآن از میان کشورهای مسلمان استفاده نمایند، کاری که امروزه در سرکوبی بیداری اسلامی مآهده می‌شود. (شیخ الاسلامی، ۱۳۷۶/۱۷)

یکی از امتیازات بالندهی کلام وحی، جنبه فصاحت و بلاغت آن است. قرآن کریم در آیات فراوانی مردم را در خلق یک آیه و یا یک سوره به مبارزه طلبیده، از جمله می‌فرماید: «وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ سُلَيْمَانَ فَآتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ». (بقره، ۲۳)

اسلوب ایجاز از مهم‌ترین ویژگی‌های زبان قرآن است تا جایی که بعضی اساساً زبان عربی را زبان ایجاز و ایجاز را حلیه القرآن می‌دانند. عجب رایش به درازگویی نداشته و بلاغت را در رعایت ایجاز می‌دانسته است.

دانشمندان علوم عربی در قدیم برای حذف بعضی از اجزای جمله و اصل اقتصاد زبانی از اصطلاحاتی مانند حذف و تقدیر استفاده می‌کردند. امروزه زبان‌شناسان در این باره اصطلاح ژرف‌ساخت را به کار می‌برند. آن‌ها می‌گویند هر جمله‌ی کبر ساخت surface structure و یک ژرف‌ساخت deep structure دارد. روساخت آن است که بر زبان جاری می‌شود و ژرف‌ساخت آن است که در ذهن سخنگویان جای دارد.

فصاحت به معنای شیوایی کلمات و روان بودن الفاظ و بلاغت نیز به معنای رسایی و گویایی کلام است. علمای ادب این دو موضوع را تا حد زیادی شرح داده و قواعد و اصول فراوانی را در گفتار، خلق کرده‌اند. معمولاً شیوایی و روایی سخن اگر با آهنگ دلنشین آمیخته گردد، زیباتر است؛ لذا آهنگ و نوای مخصوص قرآن از همان آغاز نزول مورد توجه بوده است.

در میان سخن‌گویان و شاعران برجسته عرب که امروزه نیز فصاحت و بلاغت آنان، زبانزد خواص است، سخن گفتن - آن‌هم از سوی فردی که درس نخوانده است - کاری بس شگرف بوده که تنها از عهدهی کلام الهی برمی‌آید. یکی از امتیازات ویژه قرآن فصاحت و

بلاغت آن است. به اتفاق تمام ادیبان و سخن شناسان عرب، قرآن در فصاحت و بلاغت بی‌بدیل بوده و نزول قرآن مقارن با شکوفاترین عصر ادبی عرب و روزگار اوج فصاحت و بلاغت می‌باشد. مشهور است شاعران عرب در ماه‌های حرام، ارزنده‌ترین قصاید و سرودهایی خود را در بازار عکاظ عرضه کرده و داوران، برترین نمونه‌ها را گزینش و معرفی می‌نمودند. این اشعار بر دیوار کعبه آویخته و مایه‌ی فخر و مباهات صاحبانش می‌گردید. تعلقات سبع که سروده‌ی هفت شاعر گرانمایه‌ی عرب است، از جمله شاهکارهای ادبی عرب محسوب می‌باشد، اما زمانی که قرآن کریم نازل گردید و آوای آن به گوش همگان رسید، آن قصاید نامدار عرب در برابر عظمت فصاحت و بلاغت قرآن چون شمع در برابر خورشید گردید. شهید ادیبان بزرگ عرب از صدر اسلام تاکنون دلالت بر اوج فصاحت و بلاغت قرآن است. عربان بنا به دو نمونه اشاره می‌شود: ۱- ولید دشمن اسلام در نزد عرب از توانایی ادبی زیادی برخوردار بود، پس از شنیدن آیاتی از قرآن می‌گوید: «وَاللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتُ مِنْ مُحَمَّدٍ كَلَامًا مَا هُوَ مِنْ كَلَامِ الْإِنْسِ وَ الْجِنِّ وَ إِنَّ لَهُ لِيَحْلَاوَهُ وَ إِنَّ عَلَيْهِ لَطَاوَهُ وَ إِنَّ أَعْلَاهُ لِمُثْمِرٍ وَ إِنَّهُ لَيَعْلُو وَ لَا يَعْلَى عَلَيْهِ». (ابن‌مؤدب، ۱۹۴/۱۹۹)

۲- نمونه دیگر، لبید بن ربیع که از سواران نامدار عرب و سراینده یکی از قصاید هفتگانه‌ی مشهور بوده، وقتی با قرآن کریم آشنا شد، شگفته، آن گردید و دیگر علاقه‌ی چندانی به شعر نداشت و پیوسته در حال قرائت قرآن بود. وی از او سؤال می‌شود چرا شعر را رها کرده‌ای؟ می‌گوید: «زمانی که کلام قرآن وجود دارد نمی‌توان شعر سراپیم.» (همان)

بنابراین تاکنون کسی نتوانسته است به هم‌آوردی با کلام عرب قیام کند هرچند در طول تاریخ عده‌ای گمراه، سخنانی را به خیال مقابله با قرآن گفتند. سخنان دروغین و ساختگی که افرادی مثل مسیلمه کذاب آورده‌اند به حدی از فصاحت و بلاغت فاجعه دارد که هر فرد تازه آشنا به ادبیات عرب را به غیرقابل قیاس بودن آن‌ها با آیات قرآن، آگاه می‌سازد.

این‌جانب از دیرباز مشتاق تحقیق و تفحص در موضوعات قرآنی بودم و خداوند بزرگ را شاکرم که باراهنمایی و هدایت اساتید گروه زبان و ادبیات عرب این فرصت ایجاد شد که با تدوین این رساله، از مرز قرائت و تلاوت صرف گذشته و به برخی از ویژگی‌های اعجاز قرآن و ژرفای مفاهیم آن برسم و از طرفی بر تلاوت کنندگانی همچون خودم تأسف خورده که عمری را تنها صرف تلاوت این کتاب گرانمایه کرده و از دریای معرفت آن قطره‌ای ننوشیده و تنها به ثواب قرائت آن بسنده کردند.

پس از مشورت با اساتید و برخی از دوستان و آشنایان ابتدا برای جمع‌آوری مطالب اولیه به کتابخانه استان قدس رضوی مراجعه کردم. در آنجا پس از تحقیق و پرس‌وجو متوجه شدم بخشی به‌عنوان ادبیات و علوم قرآن و حدیث افتتاح گردیده که بسیاری از منابع موردنیازم را در این مکان یافته و همچنین با منابع الکترونیکی مانند جامع التفاسیر آشنا شدم که بسیار تأثیرگذار بودند. درمجموع تفاسیر زیادی را اعم از ادبی و روایی و... موردبررسی قرار داده و پس از دریافت راهکارهای لازم از سوی استاد فاضل و دانشمند جناب آقای دکتر حسین‌جائزاده در ترجمه آیات از ترجمه‌ی آقای فولادوند استفاده نمودم.

این مجموعه از ده فصل تشکیل شده و در فصل اول همچنان که روال کار ایجاب می‌نماید و از آنجایی که حذف در زیرمجموعه ایجاز قرار می‌گیرد، لازم دانستم به تعریف ایجاز، اهمیت و فایده آن پرداخته، پس به شروط حذف و ویژگی‌های حذف قرآنی اشاره‌ای کوتاه نمودم. پس از اتمام فصل اول در فصل بعدی به حذف مفعول - حال - فاعل - مبتدا و خبر - جواب شرط و فعل شرط و ادات شرط - نسبت و بدل - حروف جر - مضاف و مضاف‌الیه - فعل پرداختم.

درمجموع صد آیه از آیات جزء بیست و سه قرآن که دارای حذف بوده به این ترتیب مورد تحلیل قرار گرفته است: مفعول با بیست و نه آیه - حال دوازده - فاعل ده - مبتدا و خبر چهارده - شرط ده - موصوف و صفت چهار - حرف پنج - مضاف یا مضاف‌الیه ده و حذف فعل با شش آیه آمده است.

در تدوین مطالب از صد و ده منبع مطالعاتی استفاده شده که به‌عنوان قرآن مجید نود منبع از تفاسیر قرآنی و اعراب القرآن مانند الکشاف زمخشری - اعراب القرآن شریعی - روح المعانی آلوسی - الجدول صافی - جوامع الجامع شیخ طبرسی و ... بوده و بقیه از کتب بلاغی و صرف و نحوی مانند: الصناعتین - الخصائص - شرح المختصر - مغنی اللیب - حکم الحذف و الاختصار - ویژگیهای بلاغی قرآن و آشنایی با علوم قرآنی و ... می‌باشد.

در پایان ضمن قدردانی مجدد از زحمات استاد راهنمایم جناب آقای دکتر حسین‌جائزاده، از عنایت و توجه جناب آقای دکتر حسینی استاد مشاورم تشکر نموده و از زحمات جناب آقای دکتر شایگان مهر استاد عزیز سپاسگزاری کرده و برای تمامی اساتید و یاری کنندگان طول عمر باعزت و سلامتی را خواهان و خواستارم.